

Corneliu Vlad

Reconcilierea

REDACTOR: Viorel Domenico

TEHNOREDACTOR: Alina Vlăsceanu

COPERTĂ: Adrian Pandea

IMPRIMARE: Daniel Gheorghe

Corneliu Vlad

Reconcilierea

EDITURA INSTITUTULUI REVOLUȚIEI ROMÂNE

DIN DECEMBRIE 1989

Colecția *Biblioteca I.R.R.D.*

București, 2009

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
VLAD, CORNELIU

Reconcilierea / Corneliu Vlad. - București : Editura
Institutului Revoluției Române din Decembrie 1989, 2009
ISBN 978-973-87786-6-5

94(100)

Colecția ***Biblioteca I.R.R.D.***

Publică studii, eseuri, memorii, jurnale, culegeri de articole, interviuri și documente, albume foto și de artă, lucrări care pot îmbogăți baza de date și informații privitoare la Revoluția Română din Decembrie 1989, constituind o Addenda la Programul de cercetare științifică al I.R.R.D

Cuvânt înainte

De-a lungul secolului al XX-lea (sau, cum spune Eric Hobsbawm, „secolul scurt”, care începe cu declanșarea primului război mondial și se încheie la începutul anilor '90, marcat de prăbușirea socialismului de tip sovietic), democrația a trebuit să înfrunte atacul (da, atacul!) celor două tipuri de regimuri totalitare: cel de stânga (din Uniunea Sovietică, extins apoi la țările din Europa Centrală și de Est) și cel de dreapta (din Italia, Germania etc.). Confruntarea s-a încheiat – din fericire – cu victoria democrației, iar țările care cunoscuseră cele două tipuri de totalitarism s-au angajat pe drumul – deloc ușor, deloc simplu – al tranziției democratice.

Însă problemele pe care le-au avut de soluționat cele două grupe de state – în ciuda obiectivului comun: democratizarea țării – nu au avut multe lucruri în comun, fapt explicabil datorită unor condiții istorice și locale deosebite.

Primele țări care au revenit la democrație au fost cele cu regimuri totalitare de dreapta. Este vorba de țări învinse în urma celui de-al doilea război mondial și care s-au găsit în perioada tranziției lor spre democrație sub ocupația armatelor unor țări democratice ca S.U.A., Anglia și Franța. În al doilea rând, fostele regimuri totalitare de dreapta nu afectaseră sistemul de proprietate privată, așa că, în acest domeniu nu erau prea multe lucruri de îndreptat. În al treilea rând, durata de viață a regimurilor totalitare fusese relativ scurtă (Germania, 1933-1945, deci 12 ani; Italia, 1922-1943, deci 21 de ani). În sfârșit, regimurile, nazist în Germania și fascist în Italia, veniseră la putere prin consultarea voinței populației, prin vot universal, democratic.

Situația era mult diferită în ceea ce privește țările din Europa Centrală și de Est, care, la sfârșitul anilor 90 au reușit să se salveze de sub regimul socialist totalitar și supremația sovietică și să se înscrie pe linia democratizării.

În primul rând, țărilor din această regiune, aflate la sfârșitul celui de-al doilea război mondial în zona de ocupație sovietică, li s-a impus prin teroare un regim politic pe care ele nu îl doreau. În al doilea rând, regimul instaurat a luat

o serie de măsuri ce au dus la schimbări radicale în baza social-economică a țărilor respective: structura socială a marcat dispariția unor clase și categorii sociale întregi, supuse de către regim unor politici de lichidare, inclusiv fizică, iar proprietatea privată în economie a fost redusă la cote minime, în avantajul proprietății colective și de stat (sau a întregului popor). În al treilea rând, perioada în care aceste țări se aflaseră sub un regim totalitar era mult mai mare: între 41 de ani Cehoslovacia, 44 în România și circa 50 de ani țările baltice. În al patrulea rând, în toate țările din Europa Centrală și de Răsărit comuniștii au fost aduși la putere prin teroare și falsificarea rezultatului alegerilor. Chiar și în Cehoslovacia, singura țară din regiune care în perioada interbelică avusese un regim cu adevărat democratic, iar Partidul Comunist activase legal, unde în 1944 armata sovietică fusese primită, într-adevăr, ca eliberatoare, iar la alegerile din mai 1946 Partidul Comunist obținuse cel mai mare număr de voturi obținut vreodată de un partid comunist la alegeri libere, netrucate – 38% - chiar și în Cehoslovacia comuniștii – cu binecuvântarea Moscovei – au organizat o lovitură de stat în 1948 și au preluat întreaga putere în stat, pe care nu o putuseră obține prin vot popular. Tradiția democratică și-a spus însă cuvântul și după 1989, în Cehoslovacia funcționând astăzi un partid comunist, caz unic în fostele țări socialiste din Europa Centrală și de Răsărit.

Evident, condițiile de la care plecau fostele țări socialiste la sfârșitul anilor '80 și începutul anilor '90 în drumul lor spre democrație erau, din multe puncte de vedere, mai grele și mai complicate decât cele din Germania și Italia, chiar dacă acestea abia ieșiseră dintr-un război devastator. Desigur, în linii mari, problemele cărora au trebuit să le facă față noile guverne din fostele țări socialiste erau aceleași pentru întreaga regiune, însă factori locali, condiții sociale și economice concrete, dar și tradiția istorică au determinat răspunsuri nuanțate, priorități diferite, precum și ritmuri diverse și chiar perioade de stagnare în avansul acestor țări spre democrație.

Drumul ales a fost însă fără întoarcere, iar obiectivul final - societatea democratică – nu a fost pus în discuție. Dacă problemele zilei erau multe și dificile, noile autorități au trebuit să gestioneze procesul de tranziție având permanent în vedere nu numai prezentul plin de griji de tot felul, ci și viitorul, liniștea națiunii, adică reconcilierea națională.

Asupra modului în care s-a derulat procesul de reconciliere națională în noile democrații din Europa Centrală și de Est, cu minusuri și plusuri, cu asemănări și deosebiri de la o țară la alta, cu dezbaterile teoretice care au

Însoțit un astfel de proces, cu luările de poziție, nu numai ale forțelor politice, ci și ale societății civile (acolo unde aceasta a existat și în funcție de prestigiul și influența pe care a reușit să și-o câștige în societate), toate acestea și încă multe altele sunt prezente în lucrarea de față a lui Corneliu Vlad. Aveam nevoie, noi, ca națiune pornită pe calea democrației, de o astfel de lucrare, care să ne spună ce au făcut și fac alții, să comparăm ceea ce am făcut noi cu ceea ce au făcut vecinii noștri, porniți pe același drum, și să tragem concluziile care se impun. Pentru că niciodată nu este prea târziu pentru a începe să faci bine ceea ce faci, cu atât mai mult cu cât este vorba de viitorul a milioane de oameni, de destine individuale, dar și al tuturor, în ansamblu, de viitorul țării.

Reconcilierea – ne arată în cartea sa Corneliu Vlad – este un proces îndelungat, complex, care are – sau ar trebui să aibă! – ca punct de plecare cunoașterea adevărului, responsabilitatea individuală a celor care au făcut fărădelegi în vechiul regim, și nu responsabilizarea unor largi grupuri sociale, o judecată dreaptă, fără ură, fără sete de răzbunare (Oare câte dintre victimele fostului regim comunist-totalitar ar putea ca în clipa morții să spună acea atât de umană și creștinească rugămintă a lui Mircea Vulcănescu: "Să nu mă răzbunați!"), în care reparațiile morale, în primul rând, dar și cele materiale, în subsidiar, să poată fi urmate de iertarea celor vinovați, care și-au recunoscut și regretat sincer și public faptele imputabile. Iertarea, atunci când se produce, și pentru cine se produce, nu înseamnă însă și uitarea trecutului și nici o amnistie generală. Dar ea este o dovadă clară și necesară noilor autorități pentru a arăta unei populații aflată încă în faza de frică, de neîncredere și de suspiciune, că noua putere nu este animată de ură și răzbunare, ci dimpotrivă, dorește o reconciliere cu dreptate.

Aveam, categoric, nevoie de această carte, care ne lipsea. Dar tocmai acest lucru mă determină să spun: păcat că vine abia după aproape 20 de ani de la revoluția din decembrie 1989, dar bine că a venit și acum, fiindcă niciodată – sperăm – nu este prea târziu!

Și fiindcă am amintit de zilele sângeroase din decembrie 1989, să remarcăm faptul că modul în care s-a făcut trecerea de la regimul socialist totalitar la tranziția spre democrație își pune amprenta și asupra procesului de reconciliere. O trecere „de catifea” sau, în orice caz, una nesângeroasă determină o altă stare de spirit în cadrul populației decât acolo unde vechiul regim și-a dat duhul, provocând o baie de sânge, ca în România. Jertfele din decembrie 1989 au însemnat ultima răbufnire de ură și de neputință a unui

regim condamnat, ultima încercare de umilire a unui popor ce nu mai accepta să fie umilit. Toate acestea însă au fost de natură a radicaliza starea de spirit a populației, au făcut să crească numărul celor care, sub impactul momentului, al pierderii unor apropiați doreau o justiție imediată, expeditivă, așa cum a fost în cazul soților Ceaușescu, ceea ce ar fi îngreunat procesul de reconciliere dorit de noile autorități și necesar pentru viitorul țării.

În decembrie 1989 ideea de reconciliere era prezentă printre participanții la revoluție. Am rămas surprins să descopăr că acest cuvânt a fost rostit de unul dintre cei prezenți în balconul Operei din Timișoara. Într-un vacarm ce face înregistrarea neinteligibilă, un om, un revoluționar, pronunță, la 28 decembrie 1989, la microfon, un cuvânt ce conține în el un adevărat program politic. După care, din nou, înregistrarea devine neinteligibilă. Dar cuvântul „reconciliere” – un singur cuvânt! – este clar, merită parcă să sublinieze unicitatea și importanța acestui deziderat.

Tot în decembrie 1989, și tot în ideea reconcilierii, un OM, un ziarist, abia eliberat din închisoare pentru că se ridicase împotriva regimului dictatorial – este vorba de Anton Uncu – publica în „România liberă” din 23 decembrie un articol în care sesiza „pericole” pentru țara liberă și adresa concetățenilor lui îndemnul „să învățăm să iubim”. Ziaristul se adresa celor care începuseră deja „vânătoarea de vrăjitoare... cu furie, cu încrâncenare, cu ură, „o ură direct proporțională cu „cât nu au învățat să iubească”. Și articolul continua: „Pentru că iubirea nu e întreagă și nici adevărată dacă se lasă mânjită de ură. Să ne iubim deci și să ne iertăm. Nici o iertare pentru criminali, doar îngăduință și înțeleaptă iertare pentru greșiți...Și cât sunt ei de mulți! O, Doamne, Doamne, cât de mulți suntem... . Cât ura nu s-a domolit încă, cât încă fac unii vânători de vrăjitoare, epoca neagră, epoca urii nu s-a încheiat. Se prelungește în noi, ne face dinții să scrâșnească și ochii să fulgere. Dacă se va întâmpla așa, dacă din nou vom începe să pândim în poarta vorbelor și a vinovățiilor trecute, câștigă tiranul. Continuă să ne otrăvească viața și după moarte. Acum, când trebuie să ne adunăm toate puterile pentru a face o țară nouă și o lume nouă, când trebuie să punem pe picioare munca noastră pașnică, să însănătoșim viața socială, să ne vindecăm sufletele de tot noroiul, ne trebuie toată puterea inimii, toată înțelepciunea și răbdarea și dragostea”.

Ce a urmat știm, unde am ajuns vedem.

Despre procesul soților Ceaușescu, domnul Corneliu Vlad spune – și înclinăm să-i dăm dreptate – că acest subiect rămâne, în continuare, controversat, atât pe plan național, cât și internațional.

Să intrăm și noi în această controversă! În primul rând, se pune întrebarea dacă procesul, inclusiv sentința dată, erau necesare? Cred că răspunsul nu este – acum, ca și atunci – decât unul singur: da! Să nu uităm că până la comunicarea sentinței exista o stare de neliniște, chiar teamă, în rândul populației, provocată atât de incertitudinea sortii soților Ceaușescu și pericolul întoarcerii vechiului regim, cât și de acțiunile celor pe care i-am desemnat sub numele de „teroriști”. Or, după 25 decembrie 1989 „teroriștii” și-au încetat activitatea criminală, cuplul prezidențial era un capitol al trecutului (și vrem, nu vrem, unul al istoriei noastre!), iar noi am căpătat siguranța că ceea ce a fost nu se va mai întoarce.

În al doilea rând, se pune întrebarea dacă procesul cuplului dictatorial a respectat toate regulile unui proces normal? Răspunsul – credem – nu poate fi decât: nu. Și nici nu puteau fi respectate regulile unui proces normal pentru că vremurile nu erau normale. Procesul era o parte dintr-un proces politic, iar sentința nu putea fi una juridică, ci politică. Și avem aici un precedent celebru, pe care îmi permit să-l evoc acum. În timpul revoluției franceze, la tribunalul revoluționar ce-l judeca pe regele Ludovic al XVI-lea pentru trădare și, în final, îl va condamna la moarte (a fost executat 21 ianuarie 1793), Robespierre s-a adresat astfel judecătorilor ce dădeau semne de șovăială: „Nu ne aflăm în fața unui proces. Ludovic nu este acuzat și Dumneavoastră nu sunteți judecători; sunteți și nu puteți fi decât oameni de stat și reprezentanți ai Națiunii. Nu trebuie să pronunțați o sentință pentru sau împotriva unui om, trebuie să luați o măsură în interesul salvării publice, să săvârșiți un act de providență națională... . Popoarele nu judecă asemenea Curților de Justiție; ele nu împart sentințe, ci aruncă fulgere, ele nu condamnă pe regi, ci îi nimicesc și această justiție valorează tot atât cât și Justiția tribunalelor.”

A înțeles lumea largă semnificația „procesului” soților Ceaușescu? Iată o nouă întrebare la care, de asemenea, cred că răspunsul este: da.

Să-mi fie permis să evoc în acest sens o întâmplare în care am fost implicat. După prăbușirea regimului Ceaușescu am lucrat o perioadă la Misiunea României pe lângă Națiunile Unite, participând la lucrările Comisiei a III-a a Adunării Generale a O.N.U., care se ocupă, între altele, de problematica drepturilor omului. Într-o zi, un diplomat olandez mi-a cerut informații cu privire

la procesul cuplului Ceaușescu, pentru că – mi-a spus el – la Comisia O.N.U. pentru Drepturile Omului de la Geneva se intenționează să se pună în discuție modul în care s-a desfășurat acest proces. I-am explicat, pe îndelete, stările mele ca trăitor al acelui moment de istorie, ușurarea pe care am simțit-o toți după executarea sentinței, și i-am argumentat că procesul nu era un act de justiție în condiții normale, ci revoluționare, era o judecată a poporului care – așa cum declarase Robespierre – „aruncă fulgere”, nu condamnă, ci nimicește pe tirani. Nu-mi arog vreun merit că problema nu a mai fost discutată în Comisia O.N.U. pentru Drepturile Omului. Meritul este al membrilor Comisiei, care au înțeles că se aflau în fața unei judecăți a poporului român, de care ei trebuiau să țină seama și să o accepte.

Și este indiscutabil că sentința pronunțată la Târgoviște, la 25 decembrie 1989, a fost un element important în procesul de reconciliere care a urmat, atât cât a fost, atât cât este. Autorul observă –și îi dăm dreptate – că în România postdecembristă, a tranziției și posttranziției, în discursul politic și cel public, în general, „reconcilierea națională” este foarte puțin (sau deloc!) prezentă. „Nu e, probabil, «corect politic» să se bată moneda pe ceva «național» în epoca, nu-i așa, a globalizării – spune autorul. Și totuși - concludă Corneliu Vlad – „coexistăm cu dificultate într-o Românie dezbinată, centrifugală, atomizată, dar și apatică față de interesele nației, cutreierată de neliniști individuale care nu se adună într-un crez colectiv.”

Din păcate, este vorba de România, țara noastră, astăzi.

Prof.univ.dr. **Ion Calafeteanu**

Reconcilierea de după trauma comunistă

Una dintre butadele emise imediat după prăbușirea regimurilor comuniste din Europa răsăriteană atrăgea atenția că, în timp ce de la capitalism la comunism s-a mai trecut, procesul invers n-a mai fost cunoscut în istorie. Cu alte cuvinte, nu există o experiență, un precedent al trecerii de la comunism la capitalism.

Butada este, însă, și falsă, și tendențioasă. Falsă, fie și pentru că popoarele eliberate de totalitarism nici nu apucaseră măcar (slavă Domnului!) să trăiască în societatea comunistă promisă. Dar falsă, mai ales, pentru că, după 1970 lumea a înregistrat destule exemple de tranziție de la un regim autoritar la un sistem democratic. În ultimele câteva decenii s-au petrecut tranziții la democrație: în Europa de sud, în anii 1970 (Spania, Portugalia, Grecia); în America Latină, în anii 1980; în Africa și Europa centrală și de est în 1989-1990. Este adevărat că nici o tranziție nu seamănă până la detaliu cu alta, după cum nici o țară sau o formă de guvernământ nu este identică întru totul cu alta, dar procesul de trecere la democrație are cel puțin câțiva parametri care se regăsesc în fiecare situație istorică, iar experții sunt tot mai preocupați de identificarea și descrierea lor.

Cercetătorii disting mai multe “tipuri de tranziție” spre democrație. În unele cazuri, revenirea la democrație se produce rapid și fără dificultate. Este cazul democratizării Greciei, în anii 1970. Foștii conducători militari de la Atena își pierduseră încrederea opiniei publice, iar guvernul care le-a succedat se baza pe o tradiție democratică. Alte tranziții democratice s-au dovedit mai lente și mai dificile. De exemplu, în anii 1990, revenirea la democrație în Chile s-a manifestat prin alegerea unui președinte civil, dar acesta a coexistat, o perioadă, cu o puternică structură militară din care făcea parte și șeful de stat din timpul dictaturii, generalul Augusto Pinochet. Tranzițiile pot fi rezultatul unor revolte populare, ale unor acte electorale, negocieri, crize politice sau chiar intervenții străine.

În ciuda diferențelor, guvernele nou instalate se confruntă, adesea, cu același tip de probleme morale, juridice și politice în tranziția democratică,

iar una dintre problemele cele mai complexe și mai delicate este gestionarea trecutului. Toate țările care s-au debarasat de un regim autoritar au moștenit povara dureroasă a unor violări semnificative ale drepturilor omului și ale preceptelor umanitare. Această moștenire dramatică naște o mare dilemă al cărei răspuns a fost găsit în ceea ce se cheamă “justiția tranzițională”. Cercetătorul canadian Mark Freeman vede obiectivul ei în “gestionarea sechelelor lăsate de către aceste violări, de o manieră amplă globală, luând în considerare toate fațetele justiției : penală, corectivă, socială și economică. Ea se bazează pe ideea că o politică judiciară responsabilă trebuie să cuprindă măsuri care să vizeze simultan sancționarea crimelor trecutului și prevenirea crimelor în viitor. Această abordare recunoaște, de asemenea, că presiunile în vederea condamnării criminalilor nu trebuie să prevaleze în mod absolut și că ele trebuie compensate de necesitatea favorizării păcii, democrației, dezvoltării echitabile și statului de drept”.

În general, țările care au ieșit din perioade de violări masive ale dreptului la libertate sunt confruntate cu tentația de a se proceda la o “justiție expeditivă”. Într-un număr semnificativ de cazuri, guvernele de tranziție sunt puse în situația de a alege între justiție și menținerea păcii interne, între justiție și afirmarea democrației.

Funcționarea normală a justiției întâmpină, adesea, mari dificultăți, ce provin din amploarea fărădelegilor săvârșite de fostele regimuri, slăbiciunea sistemului judiciar, adoptarea legilor amnistiei sau penuria mijloacelor umane și financiare necesare. Mark Freeman recomandă, ca soluție pentru depășirea acestui impas, “două imperative concomitente : imaginație și compromis”. Mai ales că, observă el, “sistemele judiciare sunt concepute pentru a gestiona crimele când acestea sunt excepție și nu regulă. Dacă crimele devin regulă, aceste sisteme nu sunt suficient de solide pentru a le face față”.

“Justiția tranzițională” se sprijină, în general, pe patru instrumente sau mecanisme: 1. Procesele (civile sau penale, naționale sau internaționale, în țară sau în străinătate); 2. Structurile de anchete (mai ales Comisiile de adevăr, Institutele pentru memoria națională, Comisiile pentru studierea crimelor comunismului sau a dosarelor fostei poliții politice etc); 3. Măsuri reparatorii (fie ele de natură simbolică sau vizând indemnizații, restituiri sau reabilitări); 4. Reformele justiției (reformelegilor, instituțiilor și ale gestiunii personalului).

Reconcilierea cu trecutul imediat, care încă “arde”, este, de regulă, o acțiune complexă, dureroasă, dar nu o dată și riscantă. “Ținând seama de

diversitatea sfidărilor cu care se confruntă guvernele din timpul tranzițiilor democratice, judecarea crimelor trecutului ar putea apărea ca un lux, chiar ca un risc” – remarcă Mark Freeman. De aici, și tentația noilor autorități de a se consacra cu prioritate restabilirii economice și sociale și lăsarea de-o parte a problemelor de justiție. Dar nu este mai puțin adevărat că acolo unde guvernele democratice succesoare ale dictaturii au reușit, nu fără obstacole și riscuri, să clarifice, să trateze și să soluționeze violările drepturilor și libertăților din trecut, rezultatele au fost mai profitabile, tranziția mai eficientă, reconcilierea națională mai evidentă. Așa s-a întâmplat, în perioada postbelică, în țări ca Germania, Grecia, Argentina, Peru, Africa de Sud, chiar dacă unele din aceste țări trecuseră prin războaie cu alte state sau războaie civile. Chiar dacă soluțiile aplicate, prin justiție, au fost uneori parțiale și incomplete.

Asemenea experiențe sunt capabile să ofere o serie de lecții și statelor din Europa fostă comunistă care trec printr-o perioadă oarecum asemănătoare, în care justiția este, de asemenea “tranzițională” și reconcilierea națională se impune ca obiectiv prioritar. Cercetătorii în materie enunță câteva din aceste lecții.

Se constată, de pildă, că guvernele instalate după regimuri totalitare au de câștigat dacă trec la clarificarea trecutului imediat după preluarea puterii, adică atunci când dispun de sensibilizare la nivelul publicului și dispun, de asemenea, de un sprijin puternic pe plan internațional, deci și de resurse internaționale semnificative. În acest moment, și sprijinul politic, și cel popular, intern, față de justiția tranzițională este puternic. Să ne amintim, în context, de interesul și simpatia fără precedent, de imensul capital favorabil de care dispuneau, imediat după schimbarea puterii, România și alte state din Europa răsăriteană. Că asemenea oportunități nu au fost valorificate optim, că multe ocazii au fost pierdute și multe șanse ratate se explică fie prin condiții specifice, fie prin incapacitatea sau lipsa de voință a noii puteri de a proceda la schimbări salutare prompte.

Ceea ce nu înseamnă că justiția tranzițională – prin Institute de studiere a istoriei recente, Comisii ale adevărului și reconcilierii, prin Comisii de investigare a crimelor trecutului, prin procese – trebuie, neapărat, să funcționeze, din plin, de la bun început. De altfel, multe țări aflate în asemenea situații au preferat o abordare progresivă, precaută, ținând seama de diversele riscuri, rezistențe sau chiar împotriviri.

Apoi, este foarte important să nu se procedeze la o justiție expeditivă în ce privește gestionarea crimelor trecutului (așa cum s-a procedat, de

exemplu, în cazul procesului soților Ceaușescu, subiect ce rămâne, în continuare, controversat și pe plan național, și internațional). Dacă se proclamă ruptura totală cu politica și practicile trecutului, abandonarea samavolnicilor, arbitrariului și abuzurile foștilor guvernanți, noua justiție trebuie să arate că este cu adevărat dreaptă și democratică, iar populația să o perceapă ca atare. “În multe țări din Europa de est – în anii '90, remarcă Mark Freeman – persoane suspecte că ar fi aparținut fostei ierarhii comuniste au fost adesea excluse din funcții publice fără vreo formă de proces sau au făcut obiectul altor forme de purificare. Iar aceste metode au afectat legitimitatea morală a noilor guverne atât în propria țară cât și în străinătate”.

În același timp, regimurile de tranziție trebuie să ducă politici care să răspundă așteptărilor opiniei publice, să nu dezamăgească speranțele populare, să nu risipească marele capital de încredere inițial. Noua putere, conștientă fiind că unele procese prezintă mari dificultăți, că reabilitarea și indemnizarea morală a victimelor presupun mari cheltuieli, iar reconcilierea națională este greu realizabilă, trebuie să fie prudentă și realistă atât în promisiunile pe care le face, cât și în obiectivele pe care și le propune. Altfel, va genera deziluzii și va pierde sprijinul popular.

Rezumând, justiția tranzițională trebuie să inspire credibilitate și prin instituțiile, și prin personalitățile, și prin deciziile sale. Politicienii și magistrații de probitate îndoielnică, aprecierile sau deciziile strâmbe pun sub semnul îndoielii actul de justiție al noilor autorități, chemate să restabilească, în sfârșit, dreptatea și echitatea după o perioadă de samavolnicii și abuzuri.

Diverși autori care examinează procesul de gestionare (inclusiv prin justiție) a trecutului totalitar apreciază că noile autorități trebuie să acorde prioritate obiectivelor colective ale liniștii și reconcilierii naționale, dezvoltării economice și democrației, chiar dacă, uneori, pentru a nu periclita aceste imperative, sunt nevoite să amâne ori chiar să sacrifice repunerea în drepturi a victimelor. Oricât de condamabilă și de contestabilă ar părea, la prima vedere, această abordare, ea a fost formulată explicit nu doar de exponenți ai regimurilor răsturnate sau ai foștilor torționari, ci și de analiști și instituții internaționale, ca o cerință pragmatică și realistă, dar care nu forțează legea și principiile democrației.

Reconcilierea națională (ca și aceea între persoane sau între state) după o perioadă represivă este un proces îndelungat și cu diferențe specifice în funcție de țară, dar ea trece, de regulă, prin trei faze : eliberarea de frică,

restabilirea încrederii și crearea empatiei. Instrument important în acest proces, justiția tranzițională are o misiune grea și delicată. În mod pe deplin explicabil și justificat, victimele sunt mai puțin dispuse să accepte o reconciliere în absența eforturilor de responsabilizare a celor ce s-au făcut vinovați. Nu toate victimele ar putea spune, asemenea lui Mircea Vulcănescu, în clipa morții : “Să nu mă răzbunați”. De aceea, justiția, comisiile, instituțiile etc. sunt chemate să individualizeze vinovăția și, prin aceasta, să reducă stereotipuri și culpabilizarea unui întreg grup, “în bloc”. Pot fi, oare, făcuți vinovați, în sensul de complici sau chiar instrumente ale fostului regim, toți membrii fostelor partide comuniste, toți funcționarii publici, toți oamenii de cultură și artă care s-au manifestat public în trecut ? Miturile dureroase și deformarea faptelor istorice, dacă nu sunt risipite și clarificate așa cum se cuvine în mentalul colectiv, și mai ales în memoria victimelor, vor genera și perpetua resentimente, vor alimenta conflicte viitoare. Situația din spațiul ex-iugoslav este pe deplin edificator în această privință.

Esențial este și raportul între adevăr și reconciliere. Nu întâmplător, în multe țări post-totalitare există instanțe tranziționale care se cheamă Comisii pentru adevăr și reconciliere. Se pornește de la ideea că pentru a se ajunge la reconciliere, mai întâi trebuie restabilit și cunoscut adevărul, în toată complexitatea sa, lămurindu-se pe cât posibil misterele și tenebrele unei perioade întunecate și opresive. Dar experiența arată că instanțele împuternicite să aducă pe deplin adevărul la lumină, sunt nu o dată depășite de copleșitoarea misiune aflată în fața lor. Puse în fața unui trecut cu un angrenaj gigantic, plin de taine și capcane, și care emană încă radiații mortale, acești investigatori ai adevărului, mulți dintre ei neprofesioniști (dar câți profesioniști infailibili ai descoperirii adevărului există, de la Hamlet încoace ?) se dovedesc fie neputincioși, fie interesați, fie presați să facă jocuri obscure. Și atunci se instaurează un sentiment general de neîncredere, chiar de descurajare, față de lucrarea lor.

Reconcilierea națională presupune și reconcilierea cu trecutul. Victimele nedreptăților trecutului nu pot ierta sau uita dacă nu au parte de reparații morale și/sau materiale. Vor considera că sunt, în continuare, persecutate, umilite, ignorate, ca și în timpul vechiului regim. Relația reconciliere-reparații este, însă, una complexă, căci, în general, statul, bugetul național, traversează o perioadă de sărăcie, austeritate și privațiuni. Compensațiile materiale pot fi, de aceea, considerate insuficiente de către cei îndreptățiți să le revendice sau, poate, nici nu le primesc. Iar cele care sunt, totuși, acordate pot fi interpretate